

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 17 (Nisan/ April 2019), s. 90-95.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut271>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 14.02.2019
|| Kabul Tarihi: 17.03.2019

Türk Kültüründe Evlilik ve Çocuğa Ad Verme Geleneği: Alevi Bektaşî Örneği

In Turkish Culture Marriage and Giving Name to Children Tradition: Alevi Bektaşî Sample

Abdulhamit TOPRAK*

Öz

Göçebe bir hayat yaşayan Türkler zamanla yerleşik hayata geçmiş ve birçok kültürle etkileşimde bulunmuştur. Kültürel etkileşim, kültürel zenginlikleri ve çeşitlilikleri beraberinde getiren önemli bir etmendir. Farklı etnik milletlerden, kültürlerden ve dinlerden oluşan Türk toplumu; gelenek ve görenekleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, Türk kültürünün geçiş dönemlerini oluşturan "evlilik ve çocuğa ad verme" âdetleri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsanoğlunun hayatında önemli bir dönemi temsil eden evlilik ve ad verme eylemleri, törenlerle gerçekleştirilir. Türk kültürünün önemli geçiş dönemleri olan evlilik ve çocuğa ad verme âdetlerinde geçmişten günümüze kadar zamanla bazı değişikliklerin olduğu görülmüştür, ancak bunların temelde aynı kültürden beslenmesi, geçmişle gelecek arasında köprü kurabilecek kadar benzerlik göstermesini sağlamıştır. Gelenek ve âdetlerin; geçmişin, uzun yılların birikimine ve tecrübesine dayanması Sünnî Türk ve Alevi-Bektaşî toplumlarının kültürel ve geleneksel yönden benzerlikleri beraberinde getirdiği görülmüştür. Bu durum; Alevi-Bektaşî toplumlarının evlilik ve çocuğa ad verme âdetlerinin, Sünnî Türk toplumunun âdetleri arasında büyük farkların oluşmasının önüne geçmiştir..

Anahtar Kelimeler: Kültür, Evlilik, Ad verme, Alevi-Bektaşî.

Abstract

Turkish people who lived as a nomadic life adopted a settle life in time and interacted with a lot of cultures. Cultural interaction is important factor that bring with cultural richness and diversity. Turkish society that comprised of having different ethnic nations, cultures and religions is difference of in point of customs and traditions. These differences take an active role in "marriage and giving name children "traditions that building transition period of Turkish culture. Marriage and giving name acts that represent an important period life in human , is celebrated with ceremonies .It has been seen that there have been some changes marriage and giving name, which are important transitional periods of Turkish culture in the

* Dr. İçişleri Bakanlığı, Adıyaman-Türkiye. Elmek: A.edebiyat@hotmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000000307175148>

time, from the past to the present, but these nourishment from the same main culture has provided enough similarity to form a bridge between the past and the future. Traditions and customs, old time's, it has been seen that many years of accumulations and experience based on the Turkish and Alevi Bektaş-i societies, cultural and traditional aspects of the similarities brought with it. This situation; Alevi-Bektaş-i societies traditions which is marriage and giving name to children, prevented it from occurring huge difference between with Turkish society traditions

Keywords: Culture, Marriage, Giving name, Alevi Bektaş-i.

Giriş

Türk kültüründe genel anlamda belli başlı geçiş dönemleri mevcuttur. Bu geçiş dönemleri insanoğlunun hayatında belli dönemleri ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu geçiş dönemleri doğum, ad verme, evlilik, düğün Hacca gitme ve ölüm gibi dönemlerdir. Bu çalışmada Türk kültürü geçiş dönemlerinde ve insan hayatında önemli bir yeri olan evlilik ve ad verme dönemleri genel bir çerçevede ele alındıktan sonra, çalışmanın aslını oluşturan “Alevi Bektaşilerde Evlilik ve Çocuğa Ad Verme” dönemleri ele alınacaktır.

Anadolu'nun; ticaret yolları üzerinde olması, iklim ve doğa koşullarının elverişli olması, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Farklı medeniyetlerin Anadolu'dan geçmesi ve Anadolu'ya yerleşmesi kültürel zenginliği beraberinde getirmiştir. Bu durum, kültürel çeşitliliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türklerde geçmişten günümüze kadar evlilik ve çocuğa ad verme ile ilgili birçok ritüelin olduğu görülmüştür. Benzer kültürel renklere ve niteliklere sahip olan Anadolu, bazı geçiş dönemlerinde az da olsa farklılıklar göstermiştir.

Türklerde aile çok önemli bir yer tutar, aile toplumun temelidir. Her açıdan sağlıklı bir toplum, ancak sağlıklı ailelerin olmasıyla mümkündür. Bu nedenle Türkler, aile yapısının sağlam olmasına önem vermişlerdir. Bunu sağlamak için de evlenecek kişilerin birbiriyle uyumlu olması, birbirine denk olması gerekir. Türk kültürü ve ananesi aile ve akrabalık ilişkilerine önem verir, bu nedenle Türklerde akrabalık ilişkilerini anlatan pek çok sözcük dilimize yerleşmiştir. Bunlar; amca, dayı, teyze, hala, nine, dede, bacanak, kayınbirader, dünür gibi akrabalık ilişkilerini anlatan kelimelerdir. Akrabalık ilişkilerine ve aileye verilen önem, evlilik üzerinde çoğu zaman büyük rol oynamıştır. Dolayısıyla evlenmeyi düşünen veya evlenmek isteyen bireylerin, evlenmeyle ilgili hassasiyetlerinin kendini her zaman gösterdiği söylenebilir. Bu hassasiyetler, bireylerin evliliğin, maddi ve manevi sorumluluk gerektirdiği bilincinde olduğunu gösterir.

1. Türk Kültüründe Evlilik

1.1. Evlilik

İnsanlar neslinin devamını sağlayabilmek ve mutluluğunu, derdini paylaşmak için kendine bir eş ve arkadaş arar. Evlenmek, insanın doğasında yer alan önemli ihtiyaçlardan biridir. Anne-baba olma ve hayatı paylaşma isteği bireylerin evlenmek isteme sebeplerindedir. Evli erkek ve kadının toplumda her zaman ayrı bir yerinin ve ağırlığının olduğu bir gerçektir. Türk kültüründe evlilik bireyler için, bir saygınlık ve itibar göstergesidir. Mutlu ve huzurlu olmak isteyen her birey evlenmek ister. Bu durum evliliğin, çok anlamlı ve yükümlülükleri çok bir olay olduğunu göstermektedir, bu nedenle bireyler; evliliğin ciddi bir olay olduğunun bilincinde olarak eş seçimine dikkat ederler. Birey, evleneceği kişinin kendisiyle uyumlu ve anlaşabilecek bir karakterde olmasını ister. Atalarımız;“davul bile dengi dengine” diyerek evliliğin birbirine denk

kişiler arasında yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Eşlerin kültürel, geleneksel, maddi ve manevi bakımlardan denk veya benzer olmaları, yapılan evliliğin sağlıklı olmasında büyük bir etken olduğu söylenebilir.

Evlilik; toplumların sürekliliğinde, aile bağlarının oluşturulması ve güçlenmesinde rol oynayan faktörlerden ve toplumun temel dinamiklerinden biridir. Evlilik; birey için olgunlaşma, birey olduğunun bilincine varma ve sorumluluk alma duygusudur. Türklerde belli bir yaşa gelen bireyin evlenmesi ve yuva kurması gerektiği düşünülür. Dolayısıyla imkânı olan bireyler, evlendirilir ve yuva kurlmaları sağlanır. Evlilikte önemli olan; ailelerin, anne-babaların tutum ve davranışlarıdır; zira sağlıklı bir aile ortamında yetişemeyen bireylerin evlilikle ilgili genel anlamda pek sağlıklı düşünmedikleri görülebilmektedir. Dolayısıyla bireyleri evliliğe teşvik etmenin, aile kurumunun sağlıklı ve sağlam temeller üzerine kurulmasıyla mümkündür. Büyük bir sorumluluk olan evliliği, sağlam temellere oturtmak için ailelere büyük iş düşmektedir. Aileler; çocuklarına küçük yaşlardan itibaren, örnek olarak, evlilikle ilgili bazı temel değerleri göstermelidir. Evlilikle ilgili olarak Şişman şöyle der: “Evlilik, bireyi ve toplumu yapılandıran en önemli olaydır; toyluk, ergenlik ve gençlik döneminden yetişkinliğe geçişin ve bağımsız aktör olmanın mihenk taşıdır. (2017: 3)

Türk kültüründe evlilik her iki ailenin rızası alınarak gerçekleştirilir. Evlenme çağına gelmiş ve genel itibariyle anlaşabilen bireylerin evlenme isteklerine karşılık, aile büyüklerinin bir araya gelmesi ve kız isteme olayının yerine getirilmesiyle evliliğin ilk adımı atılmış olur.

1. 2. Kız İsteme

Türk kültüründe evliliğin ilk aşamalarından biri kız isteme merasimidir. Geçmişten günümüze kadar kız isteme ile ilgili pratiklerin değiştiği görülmektedir. Görücü usulü evliliklerde, evlenecek olan bireyler birbirlerini ancak kız isteme gününde görürdü. Fakat zamanla değişen koşullar ve hayata bakış açıları bunu genel itibariyle değiştirmiştir. Günümüzde, bireyler görücü usulü evlilikten ziyade, birbirlerini tanıdıktan sonra evlenmeye karar verip, ailelerine durumu sonra anlatmaya çalışmaktadırlar.

Kız istemenin, Türk örf ve gelenekleri ile İslami kurallara uygun yapıldığı söylenebilir. Türk toplumunda Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile kız istenir. Toplumun gelenek ve inançlarına göre gerçekleştirilen kız isteme, daha çok aile büyükleri tarafından icra edilir. Kız tarafı evet dedikten sonra söz kesilir. Söz kesildikten sonra nişana hazırlık yapılır; nişandan sonra ailelerin uygun gördüğü bir zamanda da nikâh ve düğün için uygun olan bir vakit belirlenir ve düğün yapılır. Böylece aileler arasında bir akrabalık bağı kurulmuş olur.

1. 3. Nikâh

Türk kültüründe dinî ve resmî olmak üzere iki çeşit nikâh vardır. Kültürün önemli bir ögesi olan inançlar, Türk kültürünün pek çok alanında kendini hissettirmektedir. Dolayısıyla resmî nikâhla birlikte dinî nikâh da görülür. Genelde resmî olan nikâhtan önce dinî nikâh kıyılır. Resmî nikâh düğün zamanı kıyılabilir, dinî nikâhın dinî vecibelerden veya gelenekselleştiğinden dolayı resmî nikâhtan çok önce kıyıldığı söylenebilir. Bu hususla ilgili olarak Bekki şöyle der:

“Aile ve akrabalığın tesisi için evlilik ön şarttır. Evrensel bir kurum olan evliliğin gerçekleştirilmesinde mensup olunan toplumun değer yargıları belirleyici olur. Eş

seçiminden evlilik töreninin son aşamasına kadar yapılan birtakım seremoniler, ritler, ve uygulamalar toplumdan topluma çeşitlilik göstermektedir.” (2009: 31)

Alevi-Bektaşî kültüründe de resmi nikâhla birlikte dini nikâh yapılır. Ancak bu dini nikâh Alevi-Bektaşî topluluğunda dedeler tarafından kıyılır. Alevi Bektaşîlerde evlilikle ilgili örf, adet, gelenek ve göreneklerde bazı farklılıklar gözlenir. Örneğin; bu konuyla ilgili olarak Erzurumlu, musâhipli (yol kardeşi, arkadaş) ailelerde yedi nesle kadar çocukların evlenmesinin ve bazı yerlerde, kirveler arasında da yedi nesil evliliğin yasak olduğunu belirtir. (2007: 170)

Nikâhı kıyacak olan dede (Mürşid, Talib) evliliğin ve aile kurumunun öneminden bahseder; sonra orada bulunanlardan Salavat getirmelerini ister. Daha sonra dede evlenen gençlerinin evliliklerinin hayırlı olması için bir dua (gülbank) okur, en sonunda nikâh kıyma işlemine geçilir. Dede üç kez kıza ve üç kez de erkeğe yönelerek falan kişiyi eş olarak kabul ediyor musun sorusuna olumlu yanıt aldıktan sonra, vekilleri ve şahitleri tanıklığa çağırarak, ‘canlar, duydunuz, tanık olunuz...’ diyerek nikâhı kıyar. Nikâh kıyma işleminden sonra dede bir dua okur. Nikâhı kıyılan çift, önce dedenin, daha sonra da büyüklere, anne ve babalarının ellerini öper. Orada bulunanlarla birlikte nikahın hayırlı olması dileğinde bulunurlar ve böylece dinî nikâh tamamlanmış olur (Yaman, 2001: 328-332).

1. 4. Düğün

Türk kültüründe düğünler geçmişten günümüze kadar genelde cuma günü öğleden sonra başlar, pazar öğle yemeği yendikten sonra biter. Düğünler açık bir alanda, üç gün, üç gece sürer.

Günümüzde düğünlerin yapılış şeklinin, geçmiş zamanda görülen düğün şekillerine benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Toplumun geleneksel yapısına göre düğünlerde bazı farklılıklar görülebilir. Ancak genel itibariyle düğünlerin birbirine çok benzer olduğunu söylemek mümkündür. Düğün yapılan erkek evine günler öncesinden Türk bayrağı veya beyaz/kırmızı renkte bir bez asılır; bayrak direğinin en tepesine de soğan geçirilirdi. Ancak düğün anlayışının değişmesi ve salon düğünlerinin yaygınlaşmasıyla bu gelenekler yok denecek kadar azalmıştır. Açık havada üç gün üç gece süren düğünler, artık salonlarda üç saate sığdırılır hale getirilmiştir. Bu değişiklikteki temel faktörler; hızlı kentleşme, çalışma şartları, maddi koşullar, sosyal ve beşeri ilişkilerdeki zayıflamadır.

Alevi-Bektaşîlerde düğün zamanı yapılan törenler ise kendi dini-geleneksel yapısı biraz farklılık arz etmektedir.

“Köylerde erkek evinin kapısına Türk bayrağı çekerler. (Eskiden kırmızı bir kumaş bağlardı, daha önceleri ise sarı bayrak çekerlermiş.) Gelin; evinden ata bindirilerek alınır. Büyük bir kazanı ters çevirirler, üstüne bir post sererler. Bunu bir binektaşî gibi kullanarak ata binerken babası: ‘Başın pınar, ayağın göl olsun...Hayırlı olsun, uğurlu olsun’ diye dua eder. Gelini çoğunlukla al ata bindirirler. At yürümeye başlayınca gelinin arkadaşları ve dostları kızlar ve kadınlar işlemeli temiz elbiseleri ile onun önü sıra oynarlar ve oğlan evine varıncaya kadar gelini oyalarlar.” (Noyan, 1985: 83-84)

Günümüzde gerek koşulların değişmesi, gerekse artık salon düğünlerine ağırlık verilmesi nedeniyle erkek/düğün evine bayrak asma geleneğinin görülmediğini söyleyebiliriz. Kültürün geleneklerden kopması, imkânlar ve anlayış tarzının değişmesi düğünlerin yapılış şeklini en çok etkileyen faktörler olmuştur.

Alevi Bektaşî kültürü, Türk kültürünün bir parçasıdır. Yalnız Alevi-Bektaşilerde geleneksel inançlarından ötürü, kültürel anlamda bazı farklılıkların olduğu söylenebilir. Bu durum, farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir. Söz gelimi düğünlerde gelin ve damat için en korktukları şey, büyüdür. Büyü nedeniyle gelin ve damada uygulanan bazı büyü bozma ve kaçırma yöntemleri vardır. Bununla ilgili olarak Şahin şöyle der: “Evlilikle ilgili inanmalarda daha çok uygulanan ve devam ettirilen inanışlar evliliğin geleceğini etkileyecek büyüsel durumlardan kurtulma ve bu gibi durumları geçersiz kılmak için uygulanan pratiklerdir.” (2017: 95)

Bu uygulama ve pratiklerin bazıları şunlardır:

“Gelin ve damadın bağlanması için kötü niyetli kişiler bağlama büyü yaptırlar. Bu büyüden korunmak için nikâh esnasında dikkatli olmak gerekir. Kapalı ve kilitli her şeyin açılması gerekir. Nikâh esnasında dedeye kilit verilir. Dede o kilidi dua ile kapatır ve nikahtan sonra dua ile o kilidi tekrar açar. Bu uygulamanın sebebi nikâh esnasında yapılabilecek kötü büyülerin önüne geçilmek istenmesidir.” (Şahin, 2017: 92-95)

2. Çocuğa Ad Verme

Türk kültüründe yeni doğan çocuğa ad verilir ve bu ad verme belli usullere göre gerçekleştirilir. Ad verme eyleminde yeni doğan çocuk için ilk önce hayır duası edilir, ardından çocuğun bir kulağına ezan ve diğer kulağına kamet okunur. Daha sonra kulağına sessiz bir şekilde üç defa adı söylenir, böylece ad koyma eylemi gerçekleştirilmiş olur.

Tarihi-edebi metinlere göre Türklerde çocuğa ad verme belli kıstaslara bağlı olarak gerçekleştirilmekteydi. Çocuğun ad alabilmesi için kahramanlıklar göstermesi yani yiğitliğini bir şekilde ispatlaması gerekirdi. Dede Korkut’ ta Dirse Han Oğlu Boğaç Han’ın ad alması; Dirse Han’ın oğlunun boğayı yenip boğanın başını kesmesinden sonra Dedem Korkut’un gelip ona Boğaç adını vermesiyle gerçekleştirilmiştir. (Ergin, 2005: 25-26)

Çocuğun kahramanlık göstererek ad alması, eski Türk kültüründe bir şan nişanesi olarak görülmüştür. Erkek çocuğun yiğitlik göstermesi ve Dede Korkut’un ona ad vermesi, hem çocuğun anne ve babası hem de çocuk için bir onur ve gurur kaynağıydı. Ancak bu anlayış günümüzde değişmiş, yerini başka anlayışlara bırakmıştır.

Alevi-Bektaşî topluluğunda ise bu gelenek büyük oranda Anadolu’nun pek çok yöresinde uygulanan pratiklerle benzerlik arz etmekle birlikte, bir zenginlik olarak nitelendirilebileceğimiz bazı farklılıkları da kapsamaktadır:

“Çocuğa ailesi ad vereceği gün yakınlarını çağırır. Çocuğun adını verecek olan kişi (Mürşidi, dedesi, yaşlı biri) abdest alır. Çocuk kucağına verildiği zaman üç kez şu duayı okur: ‘Maşallah! Fetebarek-Allahüahsenülhalıkıyn...’ Sonra ayağa kalkılır ve kibleye karşı durulur. Ad koyacak kimse çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet getirir. Sonra adını üç kez söyler. Sonra çocuğun sağ kulağına adı üç kez hafifçe söylenir ve şu dua okunur. Allah’ım! Bu çocuk güzel huylu, akıllı uslu, sağlıklı, hayırlı ve uzun ömürlü, kötülüklerden uzak, rızkı bol, ailesine, ulusuna, devletine ve tüm insanlığa yararlı olsun. Hz. Muhammed Mustafa ve Hz. Ali el Murteza yoluna bağlı kalarak hayırlı hizmetlerde bulunsun. Ey Yüce Rabbimiz! Bu dileğimizi sevgili Peygamberin Hz Muhammed aşkına ve Fatıha suresi hürmetine kabul eyle. Hep birlikte Fatıha okunduktan sonra yemek yenir, Mürşid sofrası

gülbangında, çocuk için... sağlık, mutluluk ve hayırlı olması dileğinde bulunur, tören biter." (Yaman, 2001: 318)

Sonuç

Türk kültüründe evlilik ve çocuğa ad verme belirli geleneklere ve kaidelere bağlı olarak gerçekleştirilir. Kültürün şekillenmesinde ve değişmesinde dinsel ve geleneksel faktörler her zaman önemli bir rol oynamıştır. Kültürün icrası ve gelişimi zamana ve mekâna bağlı olarak da değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla çok yönlü bir yönü olan kültürün, bölgeden bölgeye, yöreden yöreye ve toplumdan topluma değişiklik göstermesi doğal karşılanmalıdır.

Türkler, tarih boyunca pek çok medeniyetle etkileşim içinde olmuştur. farklı kültürlerin, geleneklerin, uygulamaların görülmesi bir zenginlik olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla farklı etnik kültür ve grupların bir arada yaşadığı ülkemizin bir kültür mozaığı örneği teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Evlilik ve çocuğa ad verme geçiş dönemleri ele alınan bu çalışmada, farklı kültürleri bünyesinde barındıran ülkemizde, Alevi Bektaşî toplumlarındaki "evlilik ve çocuğa ad verme" törenlerinin kısmi de olsa farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Alevi Bektaşî toplumlarının bu törenleri; kendi kültür, gelenek ve inanışlarına göre icra ettiği görülmüştür. Alevi Bektaşî toplumunda önemli bir yer tutan dedelerin, törenlerde büyük bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Törenlerde daha çok dedelerin yaptığı çeşitli dualar ve okudukları gülbankların sayesinde Alevi Bektaşî evlilik ve ad verme törenlerinin Türk kültürüne zenginlik kattığı ve Türk dilinin korunması ve geleceğe aktarılması konusunda katkı sunduğu söylenebilir

Kaynaklar

- Bekki, S. (2009). *Uzak Türk İllerinde Destanlaşan Evlilikler*. Ankara: Öncü Kitap
- Ergin, M. (2005). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi yayınları
- Erzurumlu, K. (2007). *Gerçeğe Hû Diyelim*. İstanbul: Ufukötesi yayınları.
- Noyan, B. (1985). *Bektaşîlik Alevilik Nedir?* Ankara: Doğuş Matbaacılık.
- Şahin, M. (2017). *Kültürel Değişim Bağlamında Alevi Toplumunda Türk Halk İnançları (Küçükçekmece İlçesi Örneği)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
- Şişman, B. (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüz Yılı – Samsun Örneği)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Yaman, M. (2001). *Alevilik (İnaç, Edeb, Erkan)* İstanbul: Ufuk Reklam ve Matbaacılık.

